

Eva-Lena Demarin mfl.

Perspektiv på diakonala verksamheter i Luleå stift

En kartläggning av diakonala verksamheter visar att skillnader i stiftet kan spegla en församlingsdiakoni just så kontextuell som den ska vara enligt kyrkoordning och biskopsbrev. Diakonal verksamhet behöver hitta balansen mellan insatser för förändring och problemlösning, och den omsorg som bärs i gemenskap. Båda behövs om församlingen ska blomstra.

En församlingsledning som ger diakonen tydligt mandat som strategisk ledare med verktyg för diakonal utveckling kan gynna detta. Resultatet av stiftets kartläggning av diakonala verksamheter 2018-2019 visar stor överensstämmelse med slutsatser i andra studier och inventeringar. Ett levande samtal om diakoni i församlingen, utbildning av medarbetare och verktyg för diakonal utveckling. Det vill diakoner, diakoniassistenter, församlings- och kyrkoherdar i Luleå stift se mer av.

Två nyckelfrågor

Med diakonal utveckling som ett av stiftets förstärkningsområden 2018-2022 inleddes i Luleå stift ett utvecklingsarbete med målet att systematiskt inhämta en så heltäckande bild som möjligt av nuläget. Två nyckelfrågor var: Vilka diakonala verksamheter bedrivs i Luleå stifts församlingar? Hur kan stift och församlingar gemensamt främja diakonal utveckling?

Stiftet rymmer 56 församlingar i två län, Norr- och Västerbotten. Här finns stora variationer: stadsförsamlingar, större pastorat vid kusten, resursmässigt små men geografiskt stora pastorat och församlingar i landsbygd och fjälltrakter med bland annat språkliga och nationella minoriteter. Gemensamt för alla är att man bedriver diakonal verksamhet för vuxna över 65 år. Diakoni i barnverksamhet hör också till de mer frekventa, liksom i musikverksamhet och olika måltidsgemenskaper. Sett till alla

ålderskategorier är samtalsgrupper den mest frekventa diakonala verksamheten i stiftet.

Resultatet av Luleå stifts kartläggning ger *en bild* av diakonala verksamheter i stiftet. Det är en bild bland många och med sina begränsningar. Kartläggningens bild bekräftas av att den i många delar stämmer överens med stiftsdiakonernas erfarenhet och vad som förmedlats till stiftets förtroendevalda och medarbetare i möten och samtal. De flesta av resultaten och slutsatserna pekar i samma riktning som andra rapporter och inventeringar:

- Att ökad kunskap om diakoni hos församlingsledning och medarbetare är avgörande för diakonal utveckling, och för en diakonal verksamhet byggd på strategiska grunder.
- Att ökad tydlighet om diakonens roll och uppgift i församlingen är efterfrågat.
- Att det fortfarande ofta nog förefaller vara upp till diakonen att själv forma sitt uppdrag, att både utöva och prioritera bland verksamheter.

(Se bl.a. Sohlberg 2014, Engel & Christiansson 2018, Hollmer 2018, Edgardh 2018)

En inventering som kvantifierar och systematiskt försöker beskriva diakonal verksamhet i ett helt stift belyser samtidigt en rad utmaningar med diakoni och diakonat. Det väcker i sin tur nya frågor: om diakonens roll, uppgift och församlingarnas diakoni-

syn. En del av Luleå stifts kartläggning beskriver mätbara resultat; vid sidan om dessa tonar också bilder fram med perspektiv på diakonala verksamheter. De visar på ett arbete som inte enbart handlar om utövandet av diakoni som alla döptas uppdrag, utan om diakoni som ”teologiskt reflekterad handling” buren och främjad genom diakonatet. (Edgardh 2019, s. 189)

Ett par av kartläggningens slutsatser redovisas här för en diskussion utifrån sådana perspektiv på diakonal praktik. Genom reflektionerna nedan vill vi bidra med aktuella infallsvinklar på diakonal verksamhet i Svenska kyrkan. Som avslutning en reflektion också kring en fråga som resultatet väckt: Vad synliggörs och hamnar i fokus, och vad riskerar att tappas bort, när vi kvantifierar och klassificerar diakoni?

Slutsats #1: Den levande blomman

Till den första intervjun av sammanlagt elva i mars 2019 samlades ett arbetslag med fem diakoner och -assistenter i en större stadsförsamling. Syftet med intervjuerna var att fördjupa förståelsen av och kvalitets-säkra enkätsvaren, och vidga perspektivet mot frågor om diakonal utveckling. Just det här samtalet visade sig representativt för kartläggningen som helhet, och gav rapporten dess titel. Det utspann sig mot slutet av intervjun, initierat av frågan från en av de yngre i tjänst till några av de mer erfarna i arbetslaget: »

– Är vi verkligen hos dem som har det svårast, som vi lär oss under utbildningen?

Den tidigare diskussionen har handlat om ”alla dessa verksamheter, de vardagliga verksamheterna” – sopp-luncher, hembesök, andakter, syfö-eringar etc. – där en upplevd känsla som beskrivits är att dessa ”tar tid och resurser från det som är verkligt viktigt” i betydelsen: ”där de största diakonala behoven finns”.

Det samtal som nu utspinner sig illustrerar i kondensat den spänning som finns mellan olika perspektiv på Svenska kyrkans diakonala verksamhet över tid. Till exempel den retorik som menar att församlingsdiakoni ofta säger sig finnas för människor i största utsatthet – medan de verksamheter som bedrivs i praktiken riktar sig till ”relativt välmående svenskkyrkliga pensionärer.” (Hollmer 2018, s. 6; Edgardh 2019, s. 238; Engel 2006)

Kollegernas svar på den fram-

kastade frågan ovan visar också på kunskapsbildning genom reflekterad praktik:

Diakon 1: – Ett ensidigt fokus på ”de mest utsatta” innebär också en risk. För att vi ska kunna hjälpa människor i utsatthet har vi behov av de andra grupperna – de som har det ganska bra i livet och är engagerade i församlingen. Det är genom dem som det blir möjligt för församlingen att bära diakonin. Det ena främjar det andra.

Diakon 2: – Det ska inte finnas någon rangordning av verksamheter. Kontakter från akuta insatser måste kunna skickas vidare till församlingsgruppernas gemenskap. Som en levande blomma, alla delar behövs.

Diakon 3: – Det märks ofta i ”det som kommer uppifrån” om diakoni ett fokus på enbart den största utsattheten. Men då har vi i förlängningen ingen kyrka längre, och

inget som skiljer oss diakoner från socialtjänst och psykiatri; vi är bara ett par diakoner som komplement. Då lever inte kyrkan och är ingen levande blomma. Det är det vi är kyrka för!

Samtalet fångar i sina korta repliker något av kärnan i diakonitriangelns centrum: diakoni som utflöde av ett grundläggande syfte (jfr 2 kap KO) – vad det innebär att vara kyrka och församling och vad som särskiljer kyrkans uppdrag från det övriga samhällets sociala omsorgsverksamhet. Här speglas en helhetssyn som inte alltid får rum i de samtal som förs om församlingsdiakonins upp-gift, verksamheter och prioriteringar. Det ena: omsorg och handlande där människor lider i nöd och utsatthet, kan och får inte utesluta det andra: omsorgen om hela församlingen som de troendes gemenskap.

De intervjuade reflekterar också kring klassificeringen av diakonala verksamheters huvudsakliga fokus:

Nu finns SVENSK KYRKO TIDNING på nätet

Prenumerera endast digitalt **395 kr/år**
Nyteckning av prenumeration där digitalutgåva med nedladdningsbar app ingår till ordinarie pris **795 kr/år**

För mer information, se under fliken ”Prenumeration” på www.svenskkyrkotidning.se

»

insatser som i första hand är inriktade på omsorg och gemenskap, och sådana som i första hand inriktas på förändring och problemlösning. (Bodin & Hollmer, 2018 *Vägledning för diakoni* s. 12)

Omsorgen om skapelsens minsta kan handla om både problemlösning och förändring i en till synes enkel gemenskap. Ibland går diakonens arbete ut på att enbart vara med, finnas där, utan förslag till åtgärder och lösningar, utan förväntningar på den andre att vara eller bli någon annan. (Jfr *Diakonins strukturer* 2018, s. 15) Just på det sätt som det intervjuade arbetslaget kommenterar församlingens klassificerade verksamheter: "Diakonen är i omsorgen och gemenskapen – med beredskap för förändring och problemlösning".

Här ryms de diakonala verksamheter och möten där diakonen i sin vningstjänst kan vara den som märkar att stå kvar – till skillnad från den sociala eller kurativa behandlaren – även när förändring och problemlösning till synes uteblir.

Det är med andra ord, vilket också framhålls i *Vägledning för diakoni*, inte enkelt att entydigt dela in diakonal verksamhet efter huvudsakligt verksamhetsfokus. Modeller av det slag som vägledningen erbjuder, där verksamheter kan synliggöras och struktureras utifrån organiserande principer, är dock en förutsättning för att analysera diakoni och ge underlag till diakonal utveckling. Vägledningens klassificeringsmodell är, också i en stiftskartläggning, ett synnerligen användbart verktyg. (Bodin & Hollmer 2018, s. 11)

Slutsats #2: Diakonal verksamhet: prioriteringar i centrum och periferi

Diakonal verksamhet i församlingen är alltså med nödvändighet kontextuell. Att ta upp en slutsats som illustrerar detta kan gränsa till det övertydliga, i synnerhet som Svenska kyrkans församlingar också arbetar utifrån en kontextbaserad församlingsinstruktion. Samtidigt kan det här exemplet från Luleå stift pro-

blematisera generaliseringar, om de görs utifrån resultat av andra studier – många genomförda i storstadsförsamlingar eller i "tätortstäta" stift. Till exempel när "traditionell diakoni som ofta består av syföreningar och hembesöksgrupper" kan se ut att ställas mot uppsökande verksamhet där behoven finns "i första hand". Implicit framställs ibland verksamheterna som varandras motsatser. (Hollmer 2018, s. 7)

I intervjun nedan tecknar en diakon och två assistenter i två mindre församlingar (ett pastorat) i Luleå stifts inland den kanske skarpaste bilden i kartläggningen av hur en "aktiv prioritering" av diakonala verksamheter kan göras med periferiperspektiv. Den belyser en lyhördhet för diakonins sammanhang som är nödvändig inför beslut om var begränsade resurser ska läggas:

– Vi lever i en glesbygdskommun, det märks i arbetet. De större byarna klarar sig ännu, men i de mindre är det svårare där det börjar vara enbart en-två, tre personer kvar plus några tyskar som köpt fritidshus. Det vi då gör i byarna kan vara det enda som trots allt händer där, när det sviktar med underlag för föreningsliv, skolan har lagt ned, man har ingen affär, i bästa fall en bensinmack som man själv har fixat för att få behålla.

De har lyse och sophämtning. Inget mer. Då blir kyrklunchen månadens happening. Man frågar ängsligt: "Visst kommer du? Visst får vi ändå ha kvar det här?" Att det ser ut så måste få styra de prioriteringar vi gör.

Med forskarens och teologens Jonas Idestråms ord är "själva närvaron av kyrkan i form av byggnader, praktiker och människor teologiskt och socialt signifikant". Att kyrkan är närvarande i en bygd är ett synligt tecken på platsens och sammanhangets värde, fortsätter han, och sammanfattar:

"En sådan slutsats, i relation till församlingarnas begränsade tillgångar, innebär förstås en stor utmaning

för Svenska kyrkan och de beslut som fattas vad gäller förutsättningar för kyrkans närvaro." (Ideström 2015, s.160)

Vad som generaliserat skulle kunna betecknas "traditionell diakoni" (Hollmer 2018, s. 7), "okvalificerade uppgifter" (Engel 2017, s. 26) och slentrianmässigt arbete med gemenskapsfrämjande, "enkel" diakonal verksamhet, är i själva verket de teologiskt reflekterade handlingar som prioriterats där den största utsattheten finns. Därmed inte sagt att diakonen ska vara överallt och utföra alla gemenskapsfrämjande insatser. Det aktuella pastoratet i Luleå stift bedriver ett aktivt arbete, med diakonen som strategisk ledare för att möta, engagera, inspirera och behålla ideella medarbetare.

När utsatthet i periferi och marginal är en belägenhet för hela orten, snarare än den enskilda individen, får andra överväganden göras i församlingsverksamheten. Det illustrerar också svårigheten med att söka generella svar på vad diakoni i utsatthet innebär. Resultaten från Luleå stift stämmer väl överens med en av slutsatserna i en tidigare kartläggning i Härnösands stift:

"Församlingens diakonala uppdrag har olika förutsättning i staden och på landet. I staden är församlingens diakoni en del av samhället där man stöttar människor i utanförskap. På landsbygden [är] församlingens diakonala uppdrag att verka för bygdens överlevnad tillsammans med andra organisationer och föreningar." (Sohlberg 2014)

Att kartlägga diakonala verksamheter: erfarenheter av en stiftsinventering

En stiftsövergripande inventering eller kartläggning av diakonala verksamheter i 56 församlingar får göras utifrån andra förutsättningar än en lokal församlingsinventering. Det man förlorar i djup och lokal-kännedom kan vinnas i bredd och översikt – men enbart kvantitativa svar om diakonal verksamhet är

otillräckliga. Därför kompletterades enkätundersökningen (med svarsfrekvens 86 %) med intervjuer, med målet att både fördjupa och kvalitetssäkra svaren. Här inhämtades också förslag till hur diakonal utveckling kan stärkas och främjas i stiftet (se faktaruta).

Stiftsfullmäktige uttalar efter redovisning av kartläggningens resultat en strävan mot tydligare ledning, styrning och uppföljning av församlingarnas diakonala verksamheter. Också andra studier har pekat på problemen med otydlighet i styrning och organisering av diakonalt arbete (Engel & Christiansson 2017, s. 28, 34 m.fl.). Det finns dessutom en obalans mellan exempelvis diakoni och gudstjänstutövning i fråga om detaljreglering och uppföljning. (Edgardh 2019, s. 169, m.fl.)

För att knyta samman diskussionen kring perspektivbilderna ovan, som förts med utgångspunkt i diakonitriangeln, med en reflektion om triangelns kärna och själva syftet med diakonal verksamhet, tar vi vår utgångspunkt i kyrkoordningens inledande texter och den grundläggande uppgiften.

Kyrkoordningen anger inte i detalj hur församlingen ska utöva diakoni

som del av den grundläggande uppgiften. Det som sägs i avdelningar och kommentarer är emellertid tydligt handlingsorienterat. I kartläggningen har vi ju också inventerat diakonala verksamheter.

Med de önskemål som framförs om förstärkt ledning, styrning, uppföljning och statistikinhämtning för att tydliggöra det diakonala uppdraget, följer samtidigt en risk att en sådan tonvikt på handlingar och verksamheter ytterligare förstärks. Det som kan räknas, mätas och vägas är lättare att synliggöra, precis som kartläggningen visat. Men på samma sätt som utsatthet är svår att mäta, är ”verksamheter” som förmedlar närvaro, öppenhet och hopp en svårfångad dimension av diakoni.

De slutsatser som här har diskuterats, sammanfattat i bilden av den levande blomman, visar också på behovet av balans: att diakonala verksamheter för omsorg och gemenskap hör nära samman med insatser för förändring och problemlösning. Helheten är nödvändig; något som ger skäl att återvända till kyrkoordningens syftespargraf. Den som säger att all församlingens verksamhet – som del av den grund-

läggande uppgiften (singularis) att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission – sker för att:

”... människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas.” (KO 2019, inledning till andra avdelningen)

Här talas utifrån ett sådant helhetsperspektiv; från vilket all församlingens verksamhet oavsett fokus (omsorg och gemenskap, förändring och problemlösning) har sitt utflöde. Kanske bör det syftet, i KO liksom i församlingens andra styrdokument, placeras främst – och den grundläggande uppgiften med sina delar och verksamheter följa av det? När syftet blir tydligt syns också målet klarare, liksom de verksamheter som vi önskar ska leda dit.

EVA-LENA DEMARIN

FM kommunikationsvetenskap,
doktorand, diakonkandidat Luleå stift

LENA LINDSTRÖM

stiftsdiakon Luleå stift

CARINA JOHANSSON

stiftsdiakon Luleå stift

Referenser

Bodin, Magnus & Hollmer, Miriam (2018) *Vägledning för diakoni*. Uppsala: Kyrkokansliet.

Edgardh, Ninna (2018) Mer än handling – diakoniforskning ger kyrkan större tyngd. *Svensk kyrkotidning* nr. 3/2018.

Edgardh, Ninna (2019) *Diakonins kyrka*. Stockholm: Verbum.

Engel, Charlotte (2006) *Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför?* Ersta Sköndal högskola.

Engel, Charlotte & Christiansson, Elisabeth (2017) *Diakonins strukturer*. Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Hollmer, Miriam (2018) *Hinder för diakonal utveckling i Svenska kyrkan*. Uppsala: Kyrkokansliet.

Ideström, Jonas (2015) *Spåren i snön. Att vara kyrka i norrländska glesbygder*. Skellefteå: Artos.

Sohlberg, Kristina, (red.) (2014) *Diakoni på landsbygden*. Härnösands stift.

FAKTARUTA:

Som en levande blomma. Kartläggning av diakonala verksamheter i Luleå stift 2018-2019

Rapporten finns på diakoni.nu: www.diakoni.nu/bibliotek/rapporter/

Kartläggningen genomfördes i Luleå stift under tre månader hösten 2018 och våren 2019 i två delar:

– Enkätundersökning till stiftets 56 församlingar (48 svar) med frågor om diakonipastoral, strategiskt arbete och diakonala verksamheter i olika åldersgrupper.

– Intervjuer i 11 församlingar med frågor om diakonal utveckling, komplettering respektive kvalitetssäkring av intervjuer.

